

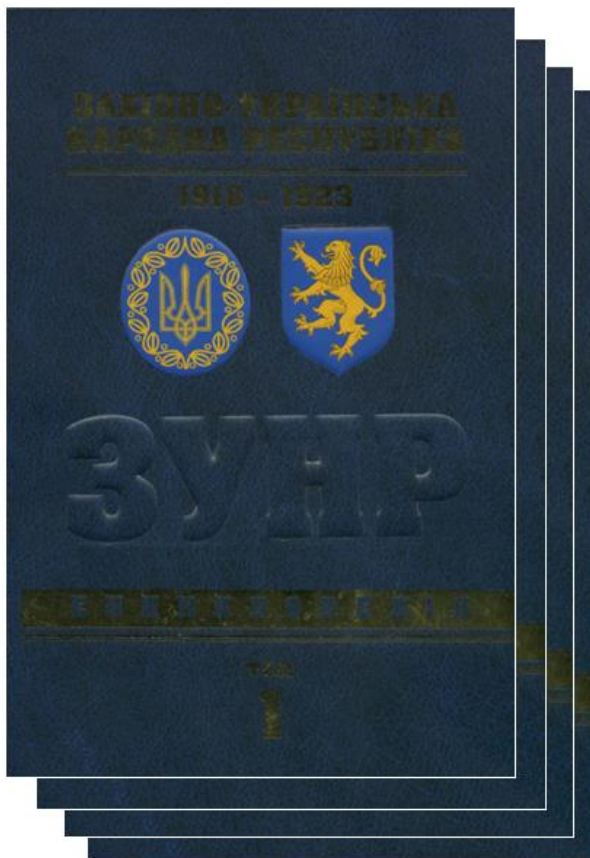
РЕЦЕНЗІЇ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2023. – Т. 47. – С. 356-359
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.356-359

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2023. – Volume. 47. – pp. 356-359
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.356-359

© Віталій Макар¹
© Богдан Гальчак²
© Роман Дрозд³
© Володимир Фісанов⁴

У скарбничку історичної пам'яті українців



Західно-Українська Народна Республіка
1918-1923. Енциклопедія: До 100-річчя
утворення Західно-Української Народ-
ної Республіки.

Т. 1: А-Ж. Івано-Франківськ:
Манускрипт-Львів, 2018. 688 с.

Т. 2: З-О. Івано-Франківськ:
Манускрипт-Львів, 2019. 832 с.

Т. 3: П-С. Івано-Франківськ:
Манускрипт-Львів, 2020. 576 с.

Т. 4: Т-Я. Івано-Франківськ:
Манускрипт-Львів, 2021. 688 с.

Після здобуття в останній декаді минулого століття Україною незалежності перед її вченими-суспільствознавцями постало надзвичайної ваги завдання – опрацювати об'єктивно наукову концепцію цивілізаційного процесу українців та їх державності, що всіляко спотворювалося в умовах російського панування в усі часи.

Одним з таких актів стало чотиритомне видання *Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія. 1918-1923*, здійснене впродовж 2018-2021 років. Ініціаторами

публікації виступили вчені Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, на чолі з його ректором, професором Ігорем Цепендою. Над створенням енциклопедії працювали також вчені з університетів Києва, Львова, Тернополя, Чернівців. Крім них, значну

¹ Доктор політичних наук, завідувач Кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: v.makar@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0001-8994-4582>.

² Доктор габілітований, професор Інституту правових наук Зеленогурського університету, Польща. E-mail: b.halczak@wpa.uz.zgora.pl; <http://orcid.org/0000-0001-8632-5997>.

³ Доктор габілітований, професор Інституту історії Поморського університету в Слупську, Польща. E-mail: roman.drozd@apsl.edu.pl; <http://orcid.org/0000-0003-0169-7295>.

⁴ Доктор історичних наук, професор Кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: v.fisanov@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0001-6550-8903>.

роботу провели науковці з чотирьох закладів Національної академії наук України – Інституту історії України та Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса з Києва, а також Інституту народознавства та Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича зі Львова. До видання долучилися провідні працівники локальних органів самоврядування та виконавчої влади Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей. За нашими підрахунками авторський колектив налічував 248 осіб. Підготовкою та виданням публікації займалася Редакційна рада, очолювана представниками установ-організаторів та Редакційна колегія на чолі з деканом Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського університету Миколою Кугутяком, до яких увійшли представники названих університетів, установ НАН України та владних структур перелічених областей.

Слід зазначити, що автори енциклопедії провели копітку роботу в українських та зарубіжних архівах та бібліотеках щодо відбору необхідних матеріалів. В опублікованих статтях послідовно, крок за кроком, висвітлено історію ЗУНР, її державний устрій, систему органів влади, самоврядування, законодавство, політичне, громадське, економічне, культурне життя, вплив на історію України, цілого центральноєвропейського регіону у ХХ столітті.

Перший том відкриває передмова, у якій проаналізовані основні принципи написання енциклопедії. У передмові голова Редакційної колегії професор Микола Кугутяк та доцент Олександр Марущенко підкреслили, що започатковане багатотомне видання як результат багатолітніх досліджень історії ЗУНР. Автори передмови акцентували увагу, що в основу формування тематичної енциклопедії закладено алфавітно-проблемний принцип, а всі статті упорядковані в алфавітному порядку. Продовженням передмови є перелік умовних скорочень, що застосовувалися у виданні, а також список авторів статей усіх томів. В алфавітному порядку до книги увійшли статті під літерами А-Ж.

Загалом, у чотирьох томах вміщено 3269 статей, з них 2689 біографічного характеру. Опубліковані численні біографії відомих історичних постатей, але водночас наявні життєписи персоналій незаслужено забутих, проте вони внесли помітний внесок в історію України і її народу. Серед названих постатей привертають до себе увагу біографії Левка Бачинського, Тита Войнаровського, Софрона Добрянського, Костя Левицького, Євгена Петрушевича, Романа Перфецького, Івана Франка, багатьох державних діячів, старшин Української галицької армії, військових капеланів тощо. До видання включено біографії відомих іноземних політичних діячів, що відіграли важливу роль у долі українських визвольних змагань 1917 – 1923 років. Це і лідери держав Антанти і США, очільники Австро-Угорщини та Німецької імперії, представники відроджуваної Польської держави.

Суттєвим доповненням до видання є, на нашу думку, тематичні статті, присвячені важливим історичним проблемам діяльності ЗУНР, зокрема її державницьким зусиллям. Зокрема цінним є допис *Акти Злуки УНР і ЗУНР*, що підкреслює поборницькі прагнення усього українського народу, а також статті, присвячені міністерствам – державним секретаріатам – ЗУНР. Важливими є матеріали про державних повітових та міських комісарів, державні повітові та міські ради ЗУНР. У них розкрита система влади та місцевого самоврядування. Вони доповнюють і розширюють розуміння статті *Демократичні права та свободи в ЗУНР*. Заслужують на увагу статті авторів з Буковини Олександра Добржанського, Василя Ботушанського та Володимира Старика про Буковину, Буковинське віче, Буковинський крайовий відділ, Буковинський курінь, Буковинський сейм, які суттєво доповнюють загальноукраїнську тенденцію державотворення. Цікавими для читачів є статті про сусідів УНР та ЗУНР – Австрію, Австро-Угорщину, Білоруську Народну Республіку, а також про Добровольчу армію Збройних сил Півдня Росії.

Новаторськими виглядають матеріали, присвячені авіації та артилерії ЗУНР (автори: Андрій Харук та Микола Литвин), аграрній реформі в ЗУНР, ветеринарній службі УГА, відзнакам військових ступенів УГА, військовій канцелярії Диктатора ЗУНР, Генуезькій конференції, державним секретаріатам (міністерствам) Західноукраїнської Народної Республіки, джерелам до вивчення історії ЗУНР. В ряді опублікованих матеріалів вперше підняті питання вивчення української минувшини з державницької точки зору.

Другий том енциклопедії, опублікований 2019 року перевершив за обсягом перший. В ньому заміщені інформації чергового алфавітного блоку З-О. Особливий інтерес викликають статті про законодавство ЗУНР, Західноукраїнську Народну Республіку як історичний феномен, з'їзди представників впливових у ЗУНР політичних партій, громадських організацій, історіографію

ЗУНР, консульства та закордонні представництва ЗУНР, Костя Левицького, Івана Макуха, Легіон українських січових стрільців, меморіальні поховання державних діячів ЗУНР та вояків УГА, міські субкультури часів ЗУНР, музейні установи, присвячені українським визвольним змаганням, військовий однострій УГА. Загалом у книзі вміщено 1029 статей, з них 843 біографічного характеру.

У третьому томі заміщені статті трьох літерних блоків – П, Р та С. На підготовчому етапі вирізняються статті про культурно-історичні пам'ятки ЗУНР, пандемії та епідемії в ЗУНР, Першу світову війну і її вплив на український народ, про Євгена Петрушевича, Симона Петлюру, Пласт (зокрема про участь неповнолітніх українських юнаків і дівчат у подіях Української революції), повітові та містечкові УНРади, польсько-українську війну, Раду державних секретарів, радянсько-українські війни, українську соборність як національну ідею, столиці ЗУНР тощо.

До 4 тому увійшли статті на літери Т-Я, що містять інформацію про табори військовополонених та інтернованих, територію ЗУНР, тимчасовий основний закон (конституцію) ЗУНР, українські політичні партії часів ЗУНР, *Чотирикутник смерті*, Українську Народну Республіку, Українську Центральну Раду, Українську парламентарну репрезентацію, Український гомофобський комітет, українські товариства в діаспорі, організації комбатантів, фалеристику та філателію ЗУНР, Івана Франка і його синів, Андрея Шептицького, Янівський цвинтар тощо. Також до нього долучено, як окремий блок, додаткові статті (переважно біографії), яких із різних причин не виявилось в 1–3 томах.

Більшість опублікованих статей орієнтована вже на підготовленого читача, фахового історика, але водночас, як нам здається, читати їх мало б бути цікаво і пересічним читачам як в Україні, так і поза нею. Видання, на нашу думку, має велике виховне, патріотичне значення. Завдяки йому можна довідатися про тяглість української боротьби за державність, адже творення ЗУНР стало життєвим вибором цілих українських родинних династій, справою кількох поколінь. В окремих випадках історичний вибір однієї людини визначив подальшу долю її дітей, онуків і навіть правнуків. Як приклад: чотар УГА Петро Арсенич і його онук – очільник СБ ОУН Микола Арсенич; брати Андрій та Осип Бандери і Степан Бандера – провідник ОУН (б); Дмитро Вітовський (сотник УГА, керівник Листопадового Зриву) і його син Ярослав, один із керівників УПА *Магура*; Роман Дашкевич (сотник УГА), його дружина Олена Степанів (старшина УСС, УГА) та їхній син – відомий український історик Ярослав Дашкевич; хорунжий УГА Ярослав Гузар і його син митрополит УГКЦ Любомир Гузар; сотники УГА Зенон і Юліан Нестайки і син Зенона – Всеволод Нестайко – відомий український дитячий письменник; син відомого українського фізика Івана Пулюя – Олександр Пулюй – стрілець УГА. На захист України йшли цілими сім'ями – в УГА воювали 6 братів Шепаровичів – Лев, Юрій, Юліан, Роман, Іван та Омелян; три брати Бриковичі – Іларій, Іван та Роман; брати Василь та Дмитро Блавацькі; 16-річний Витовд Дачишин і його молодші брати Юрій та Євген, що згодом стали членами ОУН. Активну участь у розбудові ЗУНР взяли: Осип та Семен Безпалки, Михайло та Юлій Брацайки, багаточисленна родина Бачинських, Барвінські, Крушельницькі, Нижанківські, Носковські, Паліїви, Паньківські, Пачовські, Пежанські, Пеленські, Петрушевичі, Решитиловичі, Рудницькі, Сінгалевичі, Слюсарі, Старухи та багато інших. Їхнім життєвим девізом могли б стати слова написані на могилі Стефанії Рибчак, молодій жінки, яка в 31 рік пішла сестрою-жалібницею до військового шпиталю УГА, і згодом померла від тифу у Кристинополі, нині Червоноград Львівської області, – «Як любо вмирати за Батьківщину. В мене вчися!».

В усіх 4 томах енциклопедії простежується прагнення українців до соборності, створення власної самодостатньої держави. Саме такі акценти звучать у статтях про Акти Злуки, про кращого льотчика УГА Никандера Залозного, уродженця Харцизька (нині Донецької області), про Андрія Долуда, уродженця села Плетений Ташлик на Кіровоградщині – керівника козацького загону імені Івана Гонти, що в складі УГА воював протягом кампанії 1918 – 1920 років, про уродженця Буковини Петра Болбочана, що звільняв від більшовиків міста Сімферополь і Харків, про спільну трагедію всіх українців у *Чотирикутнику смерті*.

Особливо цінними є матеріали про джерельну базу дослідження історії ЗУНР, документи центральних і місцевих органів влади, систему діловодства Західноукраїнської Народної Республіки.

Видання добре ілюстроване, містить фотографії окремих осіб, делегацій, урочистих зборів, карти, схеми тощо.

Загалом видання *Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія. 1918 – 1923* змушує українських істориків по-новому подивитися на вітчизняну історію, активізувати виявлення ще невідомих історичних джерел з історії України – як на території нашої країни, так і інших держав. Енциклопедія повертає українському народові його духовні джерела, відновлює втрачену історичну пам'ять. Безперечно, рецензована книга заслуговує на поширення не лише серед науковців, але й всієї української громади як в Україні, так і за її рубежами, особливо за нинішніх спроб Росії вчергове спотворити історію України та українців – її автохтонів.